

Pèls, escates i sobretot plomes... però de cartró

Normalment, quan es parla de bestiar festiu, la tendència més comuna ens fa pensar en dracs i altres bèsties fogueres, nascudes la major part per la moda de les festes de foc. En segona instància es pensa en d'altres representacions d'animals, en alguns casos supervivents pel mateix costum dins el context d'una festa i en d'altres nascuts els darrers anys per la voluntat de restituir el patrimoni festiu d'una població.

L'animal festiu ja existent, principalment ha sobreviscut pel costum. Així, llevat de poblacions com Berga, on la Patum ha fet córrer molta tinta sobre el tema, a d'altres indrets les bèsties tenen un simbolisme present en l'inconscient col·lectiu d'una manera natural, però sempre en relació amb el seu paper dins el context de la festa, sense altra particularitat que la d'existir. És a dir, que al llarg dels segles s'ha anat diluint el seu sentit original, canviant al mateix temps en funció de les necessitats festives o protocol·làries del moment.

Podríem dividir el bestiar en tres grans grups. Un d'ells conté el bestiar

de foc, com ara els dracs, les víbries i tota mena d'animals fantàstics creats amb una funció principalment lúdica. El creixement del món del bestiar en els darrers anys ha estat gairebé només amb aquesta funció festiva i gairebé sempre pel desig de tenir un element propi per participar en les festes de foc. En aquest grup cal diferenciar aquells animals de caire tradicional i amb un simbolisme atàvic, com el dels dracs, d'aquells altres que tenen un simbolisme modern, entre els quals trobem, per exemple, el porc, la mosca, la cabra, el dinosaure, la fil·loxera... Amb un simbolisme fet a mida, la seva vessant malèfica està condicionada pel servei lúdic que proporciona el seu aspecte o les seves característiques.

Un segon grup conté els animals, diguem-ne domèstics, com ara la mulassa o el bou. En aquest cas també s'han creat nous animals, però en casos comptats i territorialment molt localitzats. Un exemple pot ser el d'Olot, amb el conill i el pollastre. El simbolisme d'aquests animals tradicionals és més inconcret i probablement han perviscut de costums precristians, sense una funció definida dins de la festa, llevat de la pròpia teatralitat que aconsegueixen en la seva relació amb el públic.

Un tercer grup inclou només el lleó i l'àliga, ambdós animals solemnes per ells mateixos. El cas del lleó, desaparegut fins fa ben pocs anys, ha tornat a la festa a Barcelona i a Tarragona, només per la voluntat de restituir els elements desapareguts del seguici, dels quals formava part. Existeix també el cas de Caldes de Montbui, nascut com a senyal d'identitat local i sense les motivacions patrimonials dels altres dos.

L'àliga i el mite

L'altre animal solemne és l'àliga, concebut avui, per tothom, com l'animal protocol·lari per excel·lència. Sembla que hi ha acord que l'àliga és un símbol de poder i de majestuositat. Fins avui s'havia mantingut la teoria que només disposaven d'àliga les poblacions que tenien el títol de ciutat. Caldrà reinterpretar aquesta afirmació, perquè Berga, per exemple, no va ser ciutat fins al segle passat i es coneixen dades escrites de l'Àliga al segle XVIII i un gravat en fusta amb data 1629. Reus mateix n'és un altre cas.

És evident que la corona que porta és un símbol de reialesa i per tant a ben segur que deu tenir relació directa o indirecta amb privilegis reials. Ara bé, no sabem si les àligues de l'edat mitjana anaven coronades, perquè la documentació de què disposem no ho especifica. És possible, fins i tot, que hi haguessin àligues en funció protocol·lària reial, comtal o ducal, coronades com correspondria a cada un dels estaments. Per la funció de representativitat del municipi, és possible que existissin d'altres àligues, amb corona o sense, segons la categoria i la dependència que tingués la població. I finalment també és possible que existissin àligues sense coronar i que no tinguessin cap representativitat institucional, per tant no necessàriament haurien d'anar coronades.

En el *Llibre de les Solemnitats de Barcelona*, en la relació de la processó de Corpus del 1424, consta per una banda "la àguila tota sola" i per un altra, "lo martyri de Sanct Sebastià ab los cavalls cotoners e ab los turchs". En unes anotacions de deu anys després, que parlen d'aquest entremès, consta una

àliga a més dels turcs, Sant Sebastià, els cavalls cotoners, els arquers, el jutge..., i fins a gairebé un centenar de persones que formaven la representació. Per tant ens trobem almenys amb dues àligues que conviuen en la mateixa processó i encara quan consten els quatre evangelistes n'hi podria haver una altra corresponent a sant Joan.

No es tracta d'un cas aïllat, perquè també van sortir-ne dues a les festes de Santa Tecla de Tarragona de 1775, una a compte del gremi de ferrers i una altra del de revenedors. Com passa amb la resta de bestiari festiu, és evident que el significat de l'àliga és un tema poc treballat que caldrà estudiar més a fons i, si cal, reinterpretar-lo buscant noves possibilitats.

L'àliga i els protocols

No cal dubtar però, del sentit de l'àliga ni de la seva funció solemne. Són repetides les vegades que trobem dades de l'àliga ballant dins de l'església, en plena funció religiosa. Fins i tot l'any 1753, quan a Manresa, per disposició episcopal, es va prohibir la presència d'entremesos dins de l'església, s'especifica concretament el ball de l'Àliga.

En altres ocasions queda ben clar el sentit d'obsequi protocol·lari que significa aquest ball. Un cas clar el trobem l'any 1440 a Barcelona, quan l'Àliga balla davant del duc de Clèves com a obsequi de la ciutat. Un altre exemple és al 1399, quan l'Àliga i la Víbria de Barcelona es desplacen a Saragossa en representació de la ciutat, a les festes de coronació del rei Martí l'Humà.

Sense anar tan lluny, els actuals protocols de Solsona contemplen aquesta funció honorífica del Ball de l'Àliga. L'hivern de 1989, per exemple, quan el president de la Generalitat va inaugurar les sales gòtiques del Museu Diocesà i Comarcal de Solsona, a tall de màxim obsequi de la ciutat, el van honorar oferint-li el Ball de l'Àliga.

El caire solemne, més enllà del sentit protocol·lari que manté Solsona, queda palès en el cas de la Patum de Berga, en què el Ball de l'Àliga és com un parèntesi greu i sever, enmig de la gresca de les altres danses. En aquest cas, les autoritats són al balcó i qui d'una manera inconscient dóna a l'Àliga el seu sentit més solemne és el propi públic, que amb una coreografia inherent viu el ball i el prioritza per damunt dels altres.

L'Àliga i el Ball

Sembla que el càrrec de ballador de l'Àliga era l'únic entre els bastaixos dels entremesos que era guanyat per oposició. De fet és l'únic bastaix que consta com a "dansador", és a dir, que l'Àliga i el seu ball, amb tota la càrrega simbòlica que porten, eren indivisibles. Fins i tot l'Àliga era guardada separada dels altres entremesos.

De melodies de l'Àliga se n'han conservat més o menys vives a Valls, Vilafranca del Penedès, Solsona, Olot i Berga. Aquesta darrera, solemne en extrem, és pràcticament igual que una melodia trobada no fa gaires anys als arxius musicals de la basílica del Pi de Barcelona. L'única anotació deia: "Ball

de l'Àliga de Barcelona, 1774, per a quatre xeremies". Avui la música ha estat recuperada i la balla l'Àliga de Barcelona, també recuperada de fa pocs anys. La similitud entre les dues músiques fa pensar que partissin d'una mateixa melodia.

Si bé els motius pels quals es recupera o es construeix una àliga avui poden ser molt variats i fins poden no tenir res a veure amb el simbolisme que sempre li hem atribuït, potser l'única cosa que hauriem de prioritzar és que balli i ho faci d'una manera solemne. Si l'àliga és una carcassa que senzillament es passeja en un seguici, perd la major part del seu atractiu, perd sobretot del seu sentit.

L'àliga i l'avui

Les noves formes de festa han anat derivant en models estructurats, en els que es diferencia perfectament allò que és moda, d'allò que forma part del ritual. Ara bé, massa sovint el ritual és una cosa que es fa a mida dels polítics, sense institucionalitzar els seus components a nivell ciutadà. Cal que la població tingui clar quin és el paper de l'àliga i en quin moment concret de la festa, sempre el mateix, té lloc el ball. Per arribar a aquest punt és important que es faci pedagogia ciutadana i sobretot és important que es facin uns protocols municipals que deixin clars els conceptes. Allò que a nivell d'Ajuntament no quedi per escrit i assumit per tothom, automàticament es converteix en allò nou, susceptible de canviar segons el caprici del moment.

L'any passat a Barcelona es va donar un cas interessant de ressenyar. El dia de la Mercè, al punt del migdia a la plaça de Sant Jaume és tradicional que les autoritats surtin el balcó per presidir el Ball de l'Àliga i el Ball dels Gegants de la ciutat. L'Àliga era a punt esperant i el balcó era buit. Va haver qui amb un excés de zel intentés que es fes el ball sense les autoritats al balcó, però l'Àliga no es va moure. Finalment, quan van aparèixer, es van fer els balls. Fa uns anys, hagués estat impensable que pogués passar una cosa així, possiblement ningú no hagués entès que l'alcalde estigués supeditat al ball i aquest a la presència de l'alcalde.

D'ençà de la feta, a Barcelona s'ha creat una comissió per elaborar uns protocols que regulin el ritual de les festes de la Mercè. El fet no és nou perquè Solsona disposa de protocols des de 1982 i Olot de poc temps abans. A Tarragona els van crear fa pocs anys i a Berga, la festa està tan assumida que ni tan sols calen.

Malgrat que les funcions i els orígens de l'àliga siguin obscurs en part o incomplets, el seu simbolisme avui passa per la representativitat local, amb una presència a l'alçada dels altres senyals d'identitat. El paper que l'àliga ha d'assumir dins la festa ha d'estar perfectament delimitat, amb el seu paper protagonista dins del ritual. No cal saber què significa l'àliga, només cal que el poble assumeixi de manera inconscient el paper solemne que té.

Cal que la gent sigui conscient, d'una manera inconscient, que veure ballar l'àliga és important i forma part d'una cerimònia comunitària.

Jan Grau

CRÈDITS

Edita:

LA CREU BLANCA PRIMERA ÒPTICS

ISBN: 84-921485-0-0

Projecte Gràfic, compaginació i coordinació:

PRAGMA AGENCIA DE PUBLICITAT GENERAL

Fotografies:

ARXIU RAMON SAUMELL

ARXIU CARRUTXA

EMILI ARGILAGUET

Fotografia de la coberta:

EMILI ARGILAGUET

Assessorament lingüístic:

ROSA PAGÈS

Agraïments:

ARXIU HISTÒRIC COMARCAL DE REUS

MUSEU COMARCAL SALVADOR VILASECA. REUS

Fotomecànica:

COMPOSSAR

Imprimeix:

AG RABASSA SA. REUS. DL T-846-96

L'Àliga de Reus

Ezequiel Gort i Salvador Palomar

LA CREU
BLANCA

PRIMERA
OPTICS